

*М.К.Аммосов**төрөөбүтэй***100***сынын**төрөөбүтэй*

Максим Кирович Аммосов Нам улууңгар, Хатырык пәнилиэгэр Балабаннаах Арыыта диэн сиргэ, 1897 сыллаахха ахсыны 22 күнүгэр төрөөбүтэй. Абата — Кир Васильевич Аммосов, ийэтэ Анастасия Леонтьевна диэн дыданылар да этэ. Кинилэр 9 оболоохторо, Максим бәнис оболоро. Аммосовтар кыстырь сирдэрэ Балабаннаах Арыыта Өлүөнэ өрүүсө турар. Кийн ходуналардаах, болох-болох үт мастиardaах, мооньыбон, үйнел хаптаас дэлэйдик үүнэр бийагаах ары. Кытлытан синийгэс салааланан быстан турар. Төнө да маник онг сиргэ олордоллор, Аммосовтар баайдара иккى ышаантан, биир сыйгытган ордубат этэ.

Кир Васильевич, дыаданы киңи, төнө да күнэрийтүүнэри оттоон-маастаан, күн быынын билбэккүү үлэ үеңүгэр сыйрттар, элбэх оюну кыйайан ийтэр кыаца суюба. Инье гынан Максими биир саастаасар аймахтарыгар Минитэрэй Аммосовка ийтэрэ бийрбигтэрэ. Максим ийэтэ Анастасия Леонтьевна барыга-бары дьобурдаах, уус тарбахтаах дыхтар үү. Таңаңы, этэрбэни, туос ийнтийри ойнуулан-оюурдаан кэрэ бийэлэхтиг тигэрэ. Ол быынчыгар яллынра, оболоругар оствуоруяллынра, ос хоноонунан кэпсэтэрэ. Оболорун үлэхит, тухха барагтар дьобурдаах, айылбаба сүүрүйэр дын гына ийтлээбитэ.

Максим төрөнүттэрритэн төнө да арабыстар, чугас олорор буолан кэлэ-бара сыйльяа, хонон-օроон ааңара. Улахан дындуу кытга бииргэ сыйльян, олох кыратылтан үлэлии, бултуу, балыктын үөрэммитэ.

1906 сыллаахха күнүн Нам улууңши оскулалыгтар пәнилийктэн биир оюну үөрэх-хэ ыытарга Хатырык пәнилийгин старостатыгар бираабаттан дыаңал кэлбите. Дыопиор оболорун оскулалыа ыытархтарын баарбатахтар. Нәнилийккүү үөрэхтээх киңи суюба, ол ийн үөрэх сүүлчилгийн альас төттору ойдүүллэрэ. “Үөрэхтэнин ханина-туох тий-иэхтэр билибэг” диэн дүлайаллара. Максим итинник кэпсэтини истэн баран: “Мин үөрэниэм этэ”, — диэн дынун

Утю күнүнин, “Кэскил” хаынат күндү ааңаччылара! 1997 сыл ахсыны ый 22 күнүгэр саха норуутун чулуу уола, билли-илээх революционер-большевик Максим Кирович АММОСОВ төрөөбүтэй 100 сылын туулуоба. М.К.Аммосов Сахабыт сирин туңугар, кинин сайдар кэскилин аатыгар турулалан турал үзээбизтэй, олобуу саңгалын көрөр талааннаах салайааччы, чаңылхай киңи этэ.

Кинин сайдар кэскилин аатыгар турулалан турал үзээбизтэй, олобуу саңгалын көрөр талааннаах салайааччы, чаңылхай киңи этэ.

Бүгүнгүү күнгүү республикатааы комиссия тэриллэн үлэлиир. Улусуутугар, нәнилийкпидигэр бэлэмжиний үлэ ыытыллар. Оттон бишиги, М.К.Аммосов аатын сүгэр оскуолаа буоларыт быйытылан, биир улахан үлэбигин үгэс буолт Аммосовской ааңыларыт матырыйаалларыг олобуран, обо ханааттарыгар “М.К.АММОСОВ ТӨРӨӨБҮТЭ 100 СЫЛЫН ҚӨРСӨ” диеан руриканы арыдан, салгыны республиканская конкурс ыытын буолар.

Онон, күндү дөбөттор, бу кэлэр иймэрдэргэ Чаялыхай Максим Аммосов туунан суройуулары ааңылаахыт, санганы, үйлээби билсийхит.

Барыгытыгар дириг билини-корүүнү баарабыт!

М.С.ИГНАТЬЕВА,
М.К.Аммосов аатынан Хатырык
ортоскуолалын директора.

үүйэ-хаайа тутар. Дынниоро сыйтын сирэйдээх-харахтаах уолларын сыйныан корон бааран: “Син сыйдыяа”, — дие-тэхтэрэ буолуу, сүблээнэтуүнэн бааран улуус оскуолатыгар ыытарга быйнаарымыттара. Уолларыш тэрийнинээр Куонта-Кириэскэ (билигин Нам сэли-энинээти) пансионига тобус саастаах Максими туттарбыттар.

Куонта-Кириэскэ баар оскуола үс кылаастаах народий училище дие ааттанаар эбит. Манина Казанинаабы учуутал семинариятын санга бүтэрбйт саңгалын ойдоо-санаалаах Платон Афанасьевич Ушницкий дие киңи нуучча тылын, ыраастык суройууну, арифметиканы үөрэтиэрэ. Эдэр учуутал үөрэтийн уонна иитин саңга нын-маларын туттар, “Таңара үөрэбин” үөрэтийн тохтолупут. Ону улуус салайааччылара, таңара үлэхиттэрэ олох сөбүлэбэтэхтэр, “Таңара үөрэбин” тоттору киллэрбитетэр. Ол эрээри үөрэнийчилэр ити предметкэ сыйынниара уларыбыт. Ол кэмгэ уон саастаах Максим оскуолаа мэлинипэ ааңартан аккаастаммыт, ол улуус салалттын уонна төрөнүттэрэ улаханын соңупут, сүпсүгүрдүбүт.

Өссө биир маник быылаан буолбут. Оболорго күнбашынын сыйыннинаар биир учуутал баар эбит. Оболор: “Бу учуутал уруктарыгар үөрэммэпнит”, — дие забастовка биллэрбитетэр. Ону эмиэ дыүүлэхини, бынаарсын буолбут. Ол дыүүл буолуон иининэ оболору допшурустаабыттар. Аан баастаан киңиттэн Максимтан: “Тэрийээчийн кими?” — дие ыыталаан сатаабыттар да, уол кими да тыллаан биэрбетэх. Онон Максим улахан үөрэнийчилэр итээллэрин ылбыта.

Куонта-Кириэскэ үөрэбин сыйларыгар биир киңин Хатырыктан сатын сыйльян үөрэммитэ дие кэпсэтэллэр. Ол, баар, ити кэпсэммит быылааннаар кэннилэртэн пансионтан устубуттара буолууди саныбын. Ол аата, 30 км сири оччотообуга билингги курдук массынча суюла, элбэх бөнүүлэктэр суютарына, харлагаттан-харлагча түүгэ ойнур быыннын айанныыра. Ити

кини хорсунун, куттамсаа суюбуун, күүстээх санаалааын уонна үөрэхэ дъулуурдааын көрөрөр.

1909 сыллаахха саас үөрэбин бүтэрэр. Дынниор: “Обобут ааңар, суройар буолла да сөп”, — дии саныллар. Саамай үөрэхтээх киңи курдук санаан, нәнилийк суроксугуунан кэпсэтэллэр. Максим Дыокускай куррака салтын үөрэниэн баарара, дынун кытга инин гынан собулэспэтээ. Абата Кир Васильевич эниий үөрэттэрихпит дие тылын биэрэргэ күнэллэр. Ол кынин уол дынугар кыстыыр. Чугас ыалларыгар Сивцевтэргэ Перфильев дие нуучча кийнэ политсынай олороро. Сивцевтээр уонна Поповтар бираабаттан көнгүллэтэн, уолаттарын Перфильевка ааңарга, суройарга үөрэттэрэ биэрбигттэрэ.

Бастакы сылыгар үөрэбин ыарырбатар эбит, ол иин Максим элбэхтик бэйэтэ дыарыктанар, ааңар. Иккис сылыгар бастынг үөрэнийчилэр кэк-кэлэригэр киирэр. Манина кинэ элбэх санга доботтору булаар. Саамай чугас доборун Платон Слепцову кытга аан бастын билсэр, тоно да биирдэр тээх, биирдэрэ 18-таах буоллар, бодоруңан, табаарыстаан бараллар.

Максим үөрэин сыйларыгар нуучча улуу суройааччыларын А.С.Пушкин, М.Ю.Лермонтов, И.С.Тургенев, Л.Н.Толстой у.д.а. айымныларын собулээн ааңара. В.Г.Белинский, Н.Г.Чернышевский сорох айымныларын кытта билсийтээ.

Олус үлүүхэн ааңарга училищеңа үөрчилэр литературий куруүоктара көбүлэбэйт буолуу. Бу куруүогу Максимнаах Платон тэрийбигтэр. Куруүок кистэлэн эбит. Соруга нуучча литературын ааңан дыүүлэхини, сахалын олонхону, оствуоруяны истини, бэйс суройууларын ааңы, сахалын суронаал таңаары.

Максим бэйэтэ кэпсэн да, хоноон да суройан холонууларын бу куруүокка таңаарбыт. П.И.Филиппов суройарын, Максим бастакы суройуутаа иоруут үгэ-хоноон иомобуттан “Сылаабаңыт” дие көрөх кэпсэн. Ол кэпсэн бэрт кылгас уонна корудүүс. Маник эбит: “Былыргы быстал бири-эмээ, сахалын эттэххэ, айын-буруй ааңайаңар, сүт-сокуун суюар, кэнэн дын баалларыгар, былыр биир киңи, Дырааңка дие ааттах киңи, ыал ахсын кэрийэ сыйльян: “Сылааба” ыллыыр үү, бу курдук дие:

Киристиэс срадаася! Суор кэлэбэй, Кэлэбэйтэн кэлини нимээн! Нимэнтэн — нымэ дью, Дьюттэн — око дьюроу! Дьюроттан — дьюро тэллэй, Тэллэйтэн — дьеис-куос!

Куостан — хотору мэтэр, Мэтэрттэн — мэтэкэй үгэр, Үгэртэн — үөр котор, Котортон — котор кулахай, Кулахайттан — кулан дыис, Дыистэн — тэлис куос, Молого — элиэгэ!

Бу курдук мүнгнанан, букаатын үөрэбэ суюх буолан баар, буорга кириэр дылы, баарччылары манаан, кэлээчилэри кэтэхэн, биэс буопшал кэртгээтэрин кэрийэ сыйльян тэтигтэнин аиньан анашыгттаныннарыт үү...

Куруүоктарга дыарыктанар оболор элбэй билэллэрэ, дойдуга баар быынны-майыны кэпсэтэллэрэ, ырыталлара. Кэлин Максим Кирович: “Ол куруүокка кытган, мии аан бастаан общественний-политический ойг-санааа иитиллийм сабаламмыт”, — дие ахтыгытара суройубут.

В.ПАРНИКОВА.
Хатырык орто оскуолата.

ТЕЛЕФОННАР:
Редактор — 42-35-56, эпизеттийр
секретарь — 42-09-20, отделлар —
42-10-75, 42-31-53, 42-31-51, 42-07-91.
АДДЫРЫСПЫТ:
ГСП, 677891. Якутский к.,
Орджоникидзе уул.
31 №-рэ.

Редакцияга кирийт суроктары төттору ыыппапыт.
Автор этинде хатынат редакцията тутуңар санаатын кытта толору сөн түбэхээр динр табыллыбат.

Хатынаты
национальный-издательской полиграфической компании,
“Кэскил” уонна “Юность Севера” хатынаттар редакцияларын
коллектива олохтоотулар.

Бу нүемэр “Сахаполиграфиздат” национальный
издательской-полиграфической компанија талыллан.
Тагыллан бэчээттэнэ. Дыокускай, Кир аатынан уулсса, 9.
Хатынат Роскомпечать Саха региональной управленингылар
регистрацияланна. Регистрацияламыт N-рэ Я-0150.
Нүомзри бэчээккэ бэрийн графика - 17.00.
Илий баттана - 15.00.

Тираһын ахсааца
8725
Офсетний бечээт
Сакааны N-рэ 3
Кээмэй I бечээтинэй л.
Индексэ 54850
Редактор
Н.И. ПРОТОПОПОВА.